

TADEUSZ MALEC

O Panie, nasz Boże,
jak przedziwne Twe imię po wszystkiej ziemi!

(Ps 8,2)

BIBLIJNE IMIĘ *JUDA TADEUSZ* W JĘZYKU POLSKIM

Artykuł* dotyczy w zasadzie trzech zagadnień: a) etymologii dwuczłonowego imienia *Juda Tadeusz* w języku polskim, b) adaptacji tego imienia w języku polskim i c) jego występowania i oddziaływania na gruncie polskim (głównie w onomastyce). Uwzględnia także aspekty historyczno-językowe i dotyczące geografii językowej.

W zakresie etymologii praca nie dostarcza nowych faktów, ale zbiera i referuje fakty znane, rozsiane jednak po licznych opracowaniach. Szczegółowo natomiast omawia się tu sprawę adaptacji imienia *Juda Tadeusz* w języku polskim. Pełniej też, niż to zrobiono dotychczas¹, zakreśla się tu granice aktywności tego imienia: jego zasięg m.in. onomastyczny, historyczny, geograficzny i kulturowy.

Z kręgu kultury semickiej² poprzez tłumaczenie tekstów biblijnych imię *Juda Tadeusz* dostało się do języka greckiego (*Judas Thaddaios*)³ i łaciny (*Juda, Judas Thaddaeus*)⁴.

Imię to nosił Święty, Apostoł i krewny Chrystusa Pana, Autor jednego listu umieszczonego w ewangelijnym kanonie Nowego Testamentu, Biskup i Mę-

---

* Obu Panom recenzentom: Prof. Drowi hab. M. Kucal i Doc. Drowi hab. M. Łesiwowi, a także Panu Doc. Drowi hab. Z. Leszczyńskiemu oraz Kolegom Doktorom J. Jeszke i W. Markarskiemu bardzo serdecznie dziękuję za dokładne przeczytanie maszynopisu niniejszej pracy, za liczne i cenne uwagi i sugestie. Uwzględniłem je, wpłynęły one na podniesienie wartości artykułu.

¹ J. S. Bystroń. *Księga imion w Polsce używanych*. Warszawa 1938 s. 327-330; B. Kupis i in. *Księga imion*. Warszawa 1975 s. 237-239; W. P. Cienkowski. *Sekrety imion własnych*. Warszawa 1965 (tu też literatura).

² *Podręczna Encyklopedia Kościelna*. T. 17-18. Warszawa-Kraków 1909 s. 136-140; ks. H. Fros, F. Sowa. *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*. Kraków 1975 s. 265-266, 425; ks. W. Zaleski. *Apostołowie Jezusa Chrystusa*. Poznań-Warszawa-Lublin 1966 (na s. 206 o imieniu *Juda Tadeusz* i o osobie Św. Apostoła).

³ X. Léon-Dufour. *Słownik Nowego Testamentu*. Warszawa 1981 s. 323, 618; Ch. Ionescu. *Mița Enciclopedie Onomastică*. Editura enciclopedica română. București 1975 s. 266.

⁴ *Podręczna Encyklopedia Kościelna* s. 136-140; Léon-Dufour, jw. s. 323, 618.

czennik⁵. Teksty *Ewangelii* wyraźnie wymieniają osobę tego Apostoła (por. Mt 10, 3; 13, 55; Mk 3, 18; Łk 6, 16; J 14, 22; Dz Ap 1, 13).

W literaturze hagiograficznej notuje się, że nie ma w Kościele ogłoszonych świętych i błogosławionych oprócz osoby Św. Apostoła, którzy by nosili imię *Juda*. Jest natomiast dwóch świętych i jeden błogosławiony noszący imię *Tadeusz*⁶.

W polskiej tradycji chrześcijańskiej imię Apostoła występuje oficjalnie jako *św. Juda Tadeusz*⁷, powszechniej chyba *św. Tadeusz*. Pomija się imię *Juda* chyba dlatego, aby nie mieszać osoby Apostoła z Judaszem – zdrajcą⁸.

Zwraca się uwagę, że właściwym imieniem Świętego Apostoła jest *Juda*, etymologicznie ‘człowiek, którego chwałą ludy’ od rdzenia hebr. *jādā* ‘chwalić’⁹. *Tadeusz* zaś, ‘odważny’, traktowany jest jako przydomek, a więc jako członek drugorzędny¹⁰.

Spotkać też można wyjaśnienie, że *Tadeusz* (por. Mk 3, 18) albo *Lebbeusz* (por. Mt 10, 3) pochodzi od hebr. *leb* ‘serce’ lub *Lebda* ‘wzgórze położone w Galilei’¹¹. Nieco inne znaczenie podaje PEK XVII 136: *Tadeusz* (lub *Lebbeusz*) ‘serduszek moje, rozkosz moja’¹².

Informacje L. Němeca¹³ są natomiast następujące: „Juda znamená w hebrajštině tolik co chvála a má také tvar jimena Jehudah”¹⁴ i dalej: „Thaddaeus člověk dobrého srdce, ale i člověk statečný a srdnatý”¹⁵. Inni autorzy podają, że imię *Tadeusz* wywodzi się z języka aramejskiego, w którym *thaddaj* oznaczało ‘człowieka o szerokiej piersi’¹⁶.

Wydaje się, że najbardziej właściwą i przekonującą interpretację etymologiczną członu imiennego *Juda* daje ks. A. Klawek¹⁷, natomiast etymologię

⁵ Zaleski, jw. s. 206-209; Wstęp do *Listu Św. Judy Apostoła* (i list). W: *Biblia Tysiąclecia*. Wyd. 3. Poznań-Warszawa 1980 s. 1394; ks. M. Kowalewski. *Mały Słownik teologiczny*. Poznań-Warszawa-Lublin 1960 s. 177.

⁶ Zaleski, jw. s. 209; bp K. Radoński. *Święci i błogosławieni Kościoła Katolickiego*. Warszawa-Poznań-Lublin 1947 s. 450 n.

⁷ Fros, Sowa, jw. s. 265 n., szczególnie s. 266; Zaleski, jw. s. 206-209.

⁸ Tamże.

⁹ Ks. A. Klawek. *Onomastyka biblijna*. „Onomastica” R. 7:1961 s. 403.

¹⁰ Zaleski, jw. s. 206; ks. A. Jougan. *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Wyd. 3. Poznań-Warszawa-Lublin 1958 s. 682; *Podręczna Encyklopedia Biblijna*. Pod red. ks. E. Dąbrowskiego. T. 1. Poznań-Warszawa-Lublin 1959 s. 621.

¹¹ Zaleski, jw. s. 207.

¹² *Podręczna Encyklopedia Kościelna* s. 136-140.

¹³ L. Němec. *Kult Sv. Judy Tadeáše v Československe Republice*. *Kritická studie*. Chicago 1955 s. 16-18.

¹⁴ Tamże s. 116.

¹⁵ Tamże s. 118.

¹⁶ Fros, Sowa, jw. s. 425.

¹⁷ Jw. s. 403.

członu imiennego *Tadeusz* (pochodzenie aramejskie) przekonująco podają ks. H. Fros i F. Sowa¹⁸.

Oba człony imienia Świętego Apostoła przejęły z łaciny języki europejskie, które pozostawały pod wpływem kultury chrześcijańskiej; w tym język polski¹⁹.

W pracy niniejszej interesuje nas też proces adaptacji łacińskiej formy imienia *Juda* (*Judas*) *Thaddaeus* w języku polskim.

W tekstach Pisma Świętego dawniejsi tłumacze dają aż trzy polskie odpowiedniki²⁰ st. hebr. imienia *lěbūdā* ('on wychwała Boga'²¹, u innych też por. hebr. *Jehudah* lub *Yēhuda*, skrót od *Yēhud-el* 'niech będzie uwielbiony El [?]'²²): *Juda*, *Judas*, *Judasz*. Osoba zdrajcy z Iskariotu zawsze ma w tychże tekstach imię *Judasz*²³. W nowszych tłumaczeniach Pisma świętego jest już konsekwentne odróżnienie: forma *Juda* dotyczy wiernego Apostoła, forma *Judasz* – zdrajcy²⁴.

Polska tradycja chrześcijańska wyraźnie oddziela formę *Juda* od *Judasz*. Wierni, chcąc tego nieporozumienia uniknąć, Św. Patrona w sprawach trudnych i beznadziejnych nazywają tylko *Św. Tadeuszem*²⁵.

E. Land²⁶ twierdzi, że imię *Juda* jest formą ludową, a *Judasz* literacką, ale w przypisie wyjaśnia dodatkowo: „Dziś raczej *Juda* ma odcień literacki a *Judasz* ludowy”²⁷. Informacja E. Landa nie wyjaśnia sprawy używania tych dwu form imiennych.

W języku polskim, poza tekstem biblijnym, imię *Juda* jako chrzestne jest prawie obecnie (i w przeszłości) nie używane, forma *Judasz* natomiast upowszechniła się nie tylko jako imię zdrajcy z Iskariotu, stała się też uosobieniem zła, zdrady.

¹⁸ Jw. s. 425.

¹⁹ Tamże s. 265 n., 425; (też: *Słownik imion*. Oprac. W. Janowowa i in. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975 s. 165).

²⁰ *Nowy Testament*. W przekł. ks. J. Wujka z r. 1593. Kraków 1966; *Nowy Testament*. W przekł. polskim J. Wujka. Wyd. 4. Kraków 1955; *Biblia [...] według Edycji Biblii Gdańskiej w Roku 1632 [...] przedruk [...] w Wrocławiu Drukiem W. B. Korna 1836; Biblia Święta [...]*. Bryt. i Zagr. Tow. Bibl. Warszawa 1966.

²¹ M. Łeśiów, *Zapóżyczenia z języka starohebrajskiego w dramatach zachodnioukraińskich XVII i początku XVIII wieku*. W: *Slavistický Sborník Olomoucko – Lublinský*. Praha 1974 s. 177-186 (tu literatura onomastyczna).

²² Léon-Dufour, jw. s. 323.

²³ *Nowy Testament*. W przekł. ks. J. Wujka z r. 1593. Kraków 1966; *Ewangelie i Dzieje Apostolskie [...]*. Przez ks. E. Dąbrowskiego. Poznań 1963; *Biblia Tysiąclecia; Biblia [...] według Edycji Biblii Gdańskiej*.

²⁴ *Biblia Tysiąclecia*.

²⁵ Zaleski, jw. s. 208; Fros, Sowa, jw. s. 265 n.

²⁶ *Do dziejów „Judasza” w języku polskim*. „Język Polski” R. 10:1925 s. 181 n.

²⁷ Tamże s. 181.

Postać imienna *Juda*, zapożyczona wespół z *Tadeuszem*, na gruncie polskim w tradycji chrześcijańskiej łączy się prawie zawsze z osobą Św. Apostoła, choć ten, jak wspomniano, jest w Polsce często nazywany tylko *Św. Tadeuszem*²⁸. Nie było więc imię *Juda* w Polsce popularne²⁹.

Adaptacja postaci łacińskiej *Thaddaeus* polegała na dostosowaniu poszczególnych elementów głoskowych i graficznych do wymogów foniczno-ortograficznych języka polskiego.

W polskich tekstach biblijnych łac. *Thaddaeus* ma swój odpowiednik *Tadeusz* (w wydaniu tłumaczenia J. Wujka z r. 1593 *Tádeusz*)³⁰, ale czasami *Taddesz* (może pod wpływem niemieckiej formy *Thaddäus*?)³¹.

Przydechowe *th* ≥ *t*; *-dd* ≥ *-d*; *-ae* ≥ *-e*; *-s* ≥ *-ś* (zgodnie z zasadą przejmowania obcego *s* jako *ś*); mogły tu oddziaływać polskie hipokorystyka na *-usz*: *Bogusz*, *Borusz*, *Koniusz*, *Niegusz*, *Pardusz*.

Chociaż imię *Tadeusz* jest pochodzenia obcego, to jednak w świadomości językowej odczuwamy budowę tego imienia jako dwudzielną. Ta dwudzielność jest podtrzymywana także przez postaci hipokorystyków m.in.: *Tad-ek*, *Tadz-(i)k* oraz przez imiona obce (niektóre z nich rzadko używane) na *-(e)usz*, np. *Machabeusz*, *Mateusz*, *Orfeusz*, *Tymoteusz* i formalnie do nich podobne rodzime apelatywa, np. *chudeusz*, *stabeusz*; a także apelatywa obcego pochodzenia na *-usz*, np. *animusz*, *kapelusz* itd. itp.

Od podstawowej formy imienia *Tadeusz* powstały liczne pochodne postaci hipokorystyczne: *Tadek*, *Tadzik*, *Tadzio*, *Tadeuszek*, *Tadziniek*, *Tadeczek*, *Tadeniek*, *Tadźko*³², *Tadziuniu*, *Tadziuchna*³³; także o ujemnym zabarwieniu emocjonalnym, np. *Tadura*³⁴, *Taduro*³⁵. Nie notuję postaci żeńskiej tego imienia.

Najstarsze poświadczenia obu członów imienia podaje *Słownik staropolskich nazw osobowych*: *Juda* 1435 r.³⁶; formę *Jude* 'Żyd' mamy poświad-

²⁸ Fros, Sowa, jw. s. 266.

²⁹ Tamże s. 265 n.; Bystron, jw. s. 327-330.

³⁰ *Nowy Testament* w przekł. ks. J. Wujka z r. 1593 (Mt 10, 3).

³¹ *Nowy Testament* [...]. W Berlinie drukiem Trowicza i Syna 1872 i *Biblia* [...] przekł. przez ks. J. Wujka. Lipsk. Drukiem W. Drugulina 1898; *Biblia Święta* [...] przetł. w Wiedniu Nakładem A. Reicharda i Spółki 1867.

³² Zaręba, jw. s. 399; B. Żabska. *Nazwiska żon i dzieci w mowie mieszkańców dawnego powiatu zbaraskiego*. W: *Studia językozn. pośw. Prof. Drowi Stanisławowi Rospondowi*. Wrocław 1966 s. 464.

³³ P. Bąk. *Gwara okolic Kramska (Zarys fonetyki i słowotórstwa)*. Wrocław 1968 s. 50.

³⁴ M. Piwowarczykówna. *Nazwy miejscowe i osobowe gromady Łączna, pow. Kielce*. Lublin 1961 s. 96. Promotor Prof. Dr hab. T. Brajerski. Praca magisterska (maszynopis) dostępna w Zakładzie Języka Polskiego KUL.

³⁵ Tamże s. 96.

³⁶ *Słownik staropolskich nazw osobowych*. T. 2. Wrocław 1968-1970 s. 496.

czoną z lat: 1426, 1430, 1445, 1451³⁷; *Thadeus* 1487 r.³⁸, *Tadzik* 1424 r.³⁹, *Taday* 1515 r.⁴⁰, *Tadej* 1382 r.⁴¹; nazwiska: *Tadayewski* 1564 r.⁴², *Tadejowski* lub *Tadajewski* 1697 r.⁴³, *Tadejusz*⁴⁴, *Tadziński* 1697 r.⁴⁵; nazwa miejscowa: *Tadajewo*⁴⁶, *Tadajewko* 1382 r.⁴⁷

Zwraca się uwagę, że Św. Juda Tadeusz przed XVIII w. nie doznawał szczególnego kultu⁴⁸. J. S. Bystron wspomina, że imię *Tadeusz* w XVIII w. było popularne na obszarach północno-wschodnich Polski⁴⁹; a im bardziej na zachód (Poznań) czy południe (Kraków), tym jego popularność malała, zanikała. Na ziemiach północno-wschodnich szerzył się kult Św. Tadeusza⁵⁰. Na wzrost kultu tego Apostoła w XVIII w. w Austrii i w Polsce zwracają uwagę autorzy przewodnika onomastyczno-hagiograficznego⁵¹. Popularność imienia *Tadeusz* zaczęła wzrastać od XVIII w. w związku z osobą Tadeusza Kościuszki⁵². Także pozytywna działalność wielkich Polaków uczonych i artystów noszących to imię w znacznym stopniu wpłynęła na jego upowszechnienie⁵³.

ZAKRES WYSTĘPOWANIA IMIENIA JUDA TADEUSZ

1. Imię *Juda*

Imię *Juda* jako chrześciane funkcjonuje w języku polskim wyjątkowo. Z przeszłości J. S. Bystron⁵⁴ wspomina o dwóch wypadkach posługiwania się imieniem *Juda* (traktowania go wymiennie z imieniem *Tadeusz*).

³⁷ Tamże s. 496.

³⁸ *Słownik staropolskich nazw osobowych* t. 5 s. 417.

³⁹ Tamże s. 418.

⁴⁰ Tamże s. 417.

⁴¹ Tamże.

⁴² S. Kozierowski. *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski P-Ż (uzupełnienie)*. Poznań 1928 s. 176.

⁴³ W. Taszycki. *Imiona „Tabasz”, „Tadaj”, „Tasz”, nazwa miejscowa „Taszyce” i nazwisko „Taszycki”*. W: *Rozprawy i studia polonistyczne*. T. 5: *Onomastyka i historia języka polskiego*. Wrocław 1973 s. 60-65.

⁴⁴ *Księga sądowa państwa żywieckiego* s. 168.

⁴⁵ J. S. Dunin-Borkowski. *Spis nazwisk szlachty polskiej*. Lwów 1887 s. 455.

⁴⁶ Kozierowski, jw. s. 176.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Fros, Sowa, jw. s. 266.

⁴⁹ Bystron, jw. s. 329.

⁵⁰ Tamże s. 328.

⁵¹ Fros, Sowa, jw. s. 266.

⁵² Tamże s. 425.

⁵³ Obszerną listę nazwisk sławnych Polaków noszących imię *Tadeusz* wymieniają autorzy pracy zbiorowej: K u p i s i n., jw. s. 237 nn.

⁵⁴ Jw. s. 327.

J. Mączyński⁵⁵ z parafii Iwanowice notuje imię żeńskie *Jutka Gruski Vuąża* (s. 98), od imienia męskiego *Judek*?⁵⁶ Żeńską formę *Jutka* || *Judka* notuje *Słownik starop. nazw osob.*⁵⁷ Może jednak *Judka* pochodzić od *Judyta*, *Judyt*⁵⁸.

Forma imienna *Juda* funkcjonuje jako nazwisko. Są też nazwiska, które swoją formą nawiązują do tego imienia. Materiał, który tu przedstawiam czerpię z książek telefonicznych⁵⁹ wszystkich (tj. 49) województw. Przy nazwisku podaję w nawiasie nazwę miasta wojewódzkiego (okręgu), z którego pochodzi dane nazwisko.

Juda (Bielsko, Częstochowa, Gdańsk, Katowice, Kielce, Kraków, Leszno, Radom, Szczecin, Tarnobrzeg, Toruń, Warszawa, Wrocław).

Judek (Bydgoszcz, Elbląg, Gdańsk, Gorzów Wlkp., Katowice, Koszalin, Poznań, Wrocław, Zielona Góra). Chyba od *Judek* 'Żydek'?⁶⁰, suf. dem. -*ek*.

Judka (Gdańsk, Poznań), por. *Słownik staropolskich nazw osobowych* t. 2 s. 510 n. Może od *Judek* 'Żydek' lub od *Judyta*, *Judyt*?

*Judkiewicz*⁶¹ (Gdańsk, Łódź, Warszawa, Zielona Góra).

Judkowiak (Poznań, Słupsk, Zielona Góra).

Judkowska (Warszawa).

Judyński (Bielsko-Biała, Katowice).

Judzewicz (Białystok, Wrocław).

Judziejewicz (Olsztyn).

Judzicki (Krosno).

Judziński (Kalisz, Skierniewice, Wrocław).

Forma imienna *Juda* jest podstawą utworzenia nazw miejscowych:

Juda, osada w d. pow. toruńskim (Bydgoskie). *Spis miejscowości PRL* (SM PRL) 419; *Słownik geograficzny* (SG) III, 616.

Judków, mała wioseczka w d. pow. wasyłkowskim (dobra Branickich), SG III, 616. Nazwa miejscowa od *Judka* z suf. -*ów*.

Judy, osada, d. pow. Limanowa (Krakowskie), SM PRL, 419; forma pluralna.

Judzianka, osada d. pow. Hajnówka (Białostockie), SM PRL, 412; suf. -*(an)ka*.

⁵⁵ *Nazwiska kobiet w parafii Iwanowice pow. kaliskiego w XVII wieku*. „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”R. 13:1967 s. 98.

⁵⁶ Ale por. A. Tomaszewski. *Gwara Łopienna i okolicy w północnej Wielkopolsce*. Kraków 1930 s. 218: *Jódek* hipokor. od *Józef*.

⁵⁷ T. 2 s. 510 n.

⁵⁸ K. Tymieniecki. *Z dziejów polskich nazw osobowych* [...]. „Slavia Occidentalis” R. 17:1938 s. 24. i *Słownik staropolskich nazw osobowych* t. 2 s. 496, 510 n.

⁵⁹ Książki telefoniczne tu wykorzystane pochodzą z ostatniego okresu (tj. z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych).

⁶⁰ B. Wieczorkiewicz. *Słownik gwary warszawskiej XIX wieku*. Warszawa 1966 s. 211.

⁶¹ Też u J. Mączyńskiego (*Nazwiska Łodzian (XV-XIX wiek)*. Łódź 1970 s. 85).

Judziki, wieś d. pow. Augustów (Białostockie), SM PRL, 419; wieś, d. pow. Olecko (Białostockie), SM PRL, 419; przys. d. pow. Ełk (Białostockie), SM PRL, 419, forma pluralna.

Człon imienny *Juda* występuje w przysłowiaach; nawiązują one do święta Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza (28 października), w którym to dniu Apostołowie ci byli czczeni od najdawniejszych czasów.

Przysłowia

*Jak przyjdzie Szymona i Judy,
zagoń było z pola do budy*⁶².

*

*Na Szymona i Judy, boi się koń grudy*⁶³.

*

*Na Szymona i Judę czas opatrzyć budę*⁶⁴.

*

*Na świętego Szymona i Judy,
Spodziewaj się śniegu i grudy*⁶⁵.

2. Imię *Tadeusz*

Imię *Tadeusz* jako chrzestne stało się popularne w Polsce od XVIII w.⁶⁶ Popularność jego nie słabnie w następnych wiekach⁶⁷. Materiał z książek telefonicznych poświadcza nam występowanie imienia *Tadeusz* na terenie całej Polski. Pewną próbką frekwencji tego imienia jako chrzestnego w przekroju historycznym niech będą dla nas wyniki pracy M. Walczak⁶⁸. Autorka sporządziła listę m. in. imion męskich według częstości użycia; na ogólną liczbę 72 imion *Tadeusza* umieściła na 22 miejscu. W badanych przez nią parafialnych księgach chrztów w XVIII w. to imię nie występuje, w XIX w. odnotowano je 5 razy, w XX w. 34 razy. W swoich materiałach autorka nie rejestruje imienia *Juda*.

Imię *Tadeusz* jest podstawą utworzenia nazwisk. Oto materiał pochodzący głównie z książek telefonicznych:

Tadaj (Legnica).

Tadajewski (albo *Tadejowski*)⁶⁹.

⁶² Z. Głoger. *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni*. Warszawa 1900 s. 373.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ S. Wallis. *Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku*. Z przed. S. Bąka. Wrocław 1960 s. 80.

⁶⁵ Głoger, jw. s. 373.

⁶⁶ Fros, Sowa, jw. s. 425.

⁶⁷ Bystroń, jw. s. 329 n.

⁶⁸ M. Walczak. *Imiona chrzestne w parafii Włostowice w Puławach w wiekach XVIII-XX*. „Język Polski” R. 60:1980 s. 164.

⁶⁹ Taszycki, jw. s. 60-65 (tu literatura źródłowa).

Tadak (Warszawa).

Tadej (Łódź, Wrocław).

Tadeja (Bydgoszcz, Kraków, Szczecin).

Tadejowski (W. Rawicz, Poznań 1697 r.)⁷⁰.

*Tadejusz*⁷¹.

Tadek (Legnica).

*Tadelis*⁷².

*Tadens*⁷³.

Tadensiak (Bydgoszcz, Katowice, Łódź, Warszawa).

Tadensiewicz (Kraków, Łódź).

*Tadensik*⁷⁴ (Łódź, Warszawa).

Tadeusz (Gorzów Wlkp., Lublin, Poznań, Szczecin, Zielona Góra).

Tadeuszak (Poznań).

Tadeuszcak (Poznań).

Tadenszewski (Poznań).

Tadenszyk (Poznań, Zielona Góra).

Tadowski (Warszawa).

Tadyk (Wrocław).

Tadzik (Bydgoszcz, Koszalin, Warszawa).

*Tadzikowski*⁷⁵.

Tadziński (r. 1697)⁷⁶.

Omawiane imię stało się podstawą utworzenia nazw miejscowych. Materiał nazewnictwy czerpię ze *Słownika geograficznego*⁷⁷ i *Spisu miejscowości PRL*⁷⁸:

Tadensz, kolonia d. pow. Będzin (Katowickie), SM PRL, s. 1148.

Tadenszawa, wieś, powiat nowoaleksandrowski, SG XII, 141, nazwa, miejscowa utworzona za pomocą suf. *-awa*.

Tadenszew, kolonia, d. pow. Ryki (Warszawskie), SM PRL, 1148, n. dzierżawcza; sufiks *-ew*.

Tadenszewo, kolonia, d. pow. Środa (Poznańskie), SM PRL, 1148, n. dzierżawcza; suf. *-ewo*.

Tadenszowo, folwark, pow. marjampolski, SG XII, 141; także folwark w pow. mozyrskim, SG XII, 141; sufiks *-owo*.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ *Księga sądowa państwa żywieckiego* s. 168.

⁷² *Kupisiin.*, jw. s. 237.

⁷³ *Księga sądowa państwa żywieckiego* s. 94.

⁷⁴ M. Kamińska. *Nazwiska i przezwiska ludności wieśniaczej w Łowickiem*. „Onomastica” R. 4:1958 s. 88.

⁷⁵ *Kupisiin.*, jw. s. 237.

⁷⁶ J. S. Dunin-Borkowski, jw. s. 455.

⁷⁷ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. 3. Warszawa 1882 s. 616; T. 12. Warszawa 1912 s. 140 nn.

⁷⁸ *Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. Warszawa 1967.

Tadeuski, osada, d. pow. Leszno (Poznańskie), SM PRL 1148, SG XII, 141 notuje folwark w pow. Wschowa, data powstania przed r. 1845; suf. *-ki*.

Tadeuszów, SM PRL 1148 notuje kilka miejscowości o tej nazwie: kolonia, d. pow. Opatów (Kieleckie); wieś, d. pow. Radom (Kieleckie); kolonia, d. pow. Wieluń (Łódzkie); kolonia, d. pow. Grójec (Warszawskie); kolonia, d. pow. Mińsk Mazowiecki (Warszawskie); osada, d. pow. Wołomin (Warszawskie). Ponadto SG XII 141 notuje folwark o tej nazwie, w powiecie nowoaleksandrowskim z notką, że został on nazwany od dziedzica Tadeusza Rudominy. Tenże SG XII 141 notuje też wieś *Tadeuszów* w pow. rossieńskim (i dobra). Nazwa dzierżawcza z suf. *-ów*.

Tadeuszówka, wieś gm. Aleksandrówka, pow. czechryński, SG XII 141.

Tadysów, kolonia, d. pow. Sandomierz, SM PRL 1148; nazwa dzierżawcza z suf. *-ów*.

Tadzin, wieś, d. pow. Aleksandrów Kujawski (Bydgoskie), SM PRL 1148; kolonia, d. pow. Włodawa (Lubelskie), SM PRL 1148; wieś, d. pow. Brzezi-ny (Łódzkie), SM PRL 1148; wieś, d. pow. Łódź (Łódzkie), SM PRL 1148; wieś, d. pow. Grodzisk Mazowiecki (Warszawskie), SM PRL 1148; folwark, pow. Brzeziński, SG XII 141; *Tadzin* albo *Nowawieś*, wieś i osada w pow. brzezińskim, SG XII 141; kolonia nad rzeką Ner, pow. Łódzki, SG XII 141; wieś i folwark w pow. wyłkoryskim, SG XII 141. Nazwa dzierżawcza z suf. *-in*.

Tadziniek || *Podskarbice Szlacheckie*, kolonia, d. pow. Rawa Mazowiec-ka (Łódzkie), SM PRL 1148; suf. *-(in)-ek*.

Tadzino, wieś, d. pow. Wejherowo (Gdańskie), SM PRL 1148; folwark w pow. wyłkoryskim SG XII 141; *Tadzino*, niem. *Tadden*, wieś pow. Lębork, SG XII 141. Nazwa dzierżawcza z suf. *-ino*.

Tadeuszpol, osada, pow. nowograd wołyński, SG XII 141.

Imię *Tadeusz* funkcjonuje w nazwach ulic, wyjątkowo tylko samodzielnie, np. ul. *Tadeusza* (w Łodzi)⁷⁹ z pominięciem członu św. [!?] (co miało miejsce dość często w ostatnim okresie)⁸⁰ bądź z pominięciem popularnego nazwiska, np. *Kościuszko* (w Kielcach)⁸¹.

⁷⁹ *Spis pocztowych numerów adresowych*. Warszawa 1974 s. 146.

⁸⁰ Na fakt opuszczania członu *Święty* w nazwach ulic zwraca uwagę Z. Brocki (*Polskie nazwy ulic upamiętniające świętych oraz pochodzące od patrociniów i od nazw związanych z patrociniami (wstępne zarysowanie problematyki)*). „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego U.G.” Prace Językoznawcze nr 6:1980 s. 27-34, a zwłaszcza por. przypis nr 24. W Łodzi oprócz Alei i Placu *Tadeusza Kościuszki* jest ul. *Tadeusza* (por. *Spis pocztowych numerów adresowych*. Warszawa 1974 s. 138, 146). Czy w tym wypadku opuszczono człon *święty*? A może o kogo innego idzie?

⁸¹ W. Dzikowski, D. Kopertowska. *Toponimia Kielc. Nazwy części miasta i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic i placów*. Warszawa-Kraków 1967 s. 106.

Niesamodzielnie występuje imię *Tadeusz* w pamiątkowych nazwach ulic (nazwiska wielkich Polaków m. in. *Czacki*, *Kościuszko* i *Rejtan*). Nazwiska te w nazwach ulic występują w licznych polskich miastach. W języku potocznym, w którym występują silne tendencje do skrótowości, nazwy ulic przywołuje się tylko przez nazwisko.

Literackim typem nazwy jest ul. *Pana Tadeusza* w osiedlu LSM w Lublinie.

Imię *Tadeusz* ma swoje miejsce w onomastyce literackiej. Można tu wymienić takie m. in. utwory, jak A. Mickiewicza *Pan Tadeusz*, K. Iłłakowiczówny wiersz *Tadeusz*⁸², L. J. Kerna wiersz (bez tytułu) o Tadeuszu⁸³, J. Korzeniowskiego *Tadeusz bezimienny* (powieść)⁸⁴, W. Kubackiego *Smutna Wenecja*⁸⁵, J. Meissnera *Opowieści pod psem (a nawet dwoma)*⁸⁶, czy W. Żukrowskiego *Ręka Ojca*⁸⁷. Nie można tu pominąć niegdyś popularnej, śpiewanej przez żebraków, rzewliwej *Pieśni o Św. Tadeuszu*⁸⁸.

Wchodzi to imię w zakres materiału paremiologicznego i frazeologicznego. Zebrany materiał (przysłowia) nawiązuje do święta kościelnego (28 X) Świętych Apostołów *Szymona i Judy Tadeusza*, niektóre utarte zwroty odnoszą się do *Pieśni o Św. Tadeuszu*.

Przysłowia

*Na św. Wawrzyniec dostaje kapusta wieniec,
a od Tadeusza dostaje kapelusza*⁸⁹

*

Po świętym Tadeuszu trzeba chodzić w kapeluszu (od 28 X)⁹⁰.

Utarte zwroty

*Kiedy się nie porusza, śpiewaj Tadeusza*⁹¹.

*

Kuźnia – Tadek! (zwrot ze Śląska)⁹².

⁸² K. Iłłakowiczówna. *Wiersze zebrane*. T. 2. Warszawa 1971 s. 319.

⁸³ Wiersz zamieszczony w: *Kupisi i in.*, jw. s. 238.

⁸⁴ Warszawa brw. Tekst oprac. K. Wojciechowski z wyd. z r. 1871.

⁸⁵ Warszawa 1971 s. 208.

⁸⁶ Warszawa 1961 s. 269.

⁸⁷ Warszawa 1956 s. 235.

⁸⁸ E. Iwanowski. *Wspomnienia lat minionych*. T. 2. Kraków 1876 s. 660 n. (autor pisał pod pseudonimem Eu-go Hellenijusza).

⁸⁹ Wallis, jw. s. 82.

⁹⁰ *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. T. 3: (R-Ż). Pod kier. J. Krzyżanowskiego. Warszawa 1972 s. 496.

⁹¹ Tamże.

⁹² J. Ondrusz. *Przysłowia i przymówiska ludowe ze Śląska Cieszyńskiego*. Wrocław 1960 s. 112.

*

*Nauczę ja cię śpiewać Tadeusza 'dam ci się we znaki'*⁹³.

*

*Tadeusza piosnkę nucić 'klepać biedę, być w nędzy, pójść z torbami'*⁹⁴.

*

*Tadeusza śpiewać 'być w bardzo trudnej sytuacji'*⁹⁵.

Imię *Juda Tadeusz* występuje jako patrocinium (wezwania kościołów)⁹⁶. Najczęściej *Św. Juda Tadeusz* jako Patron kościołów występuje obok *Św. Szymona*, bardzo rzadko samodzielnie⁹⁷.

Często *Św. Juda Tadeusz* czczony jako Patron w sprawach najtrudniejszych i beznadziejnych ma w kościołach swoje ołtarze i obrazy⁹⁸.

Opracowania dialektów lub gwar nie rejestrują w zasadzie formy imiennej *Juda* jako imienia chrzestnego, natomiast postać imienna *Tadeusz* (i jej pochodne) występuje na całym terenie Polski. Oprócz form znanych powszechnie: *Tadeusz*, *Tadek*, *Tadzik*, w gwarach można spotkać ciekawsze formy, np. *Tadura*⁹⁹, *Taduro*¹⁰⁰, *Tadźko*¹⁰¹.

Interesujący jest fakt, że książki telefoniczne dla 18 województw notują materiał nazwiskowy i dla imienia *Juda*, i dla imienia *Tadeusz*. W 20 województwach występują nazwiska albo związane z imieniem *Juda*, albo jedynie z imieniem *Tadeusz*. Brak zupełnie poświadczenia materiału nas interesującego dla 11 województw; są to następujące województwa: białkopodlaskie, konińskie, łomżyńskie, nowosądeckie, opolskie, piotrkowskie, sieradzkie, skierniewickie, tarnowskie, włocławskie i zamojskie.

Nazwy miejscowe nawiązujące do imienia *Juda Tadeusz*, rozsiane na obszarze niemal całej Polski, są również świadectwem popularności tego imienia.

Także duży wpływ na wzrost popularności imienia *Tadeusz* mają jego nosiciele, a także postacie literackie.

⁹³ *Nowa księga przysłów* s. 496.

⁹⁴ Tamże s. 496 (tu literatura źródłowa).

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ G. Karolewicz. *Z badań nad wezwaniami kościołów*. RH 22: 1974 z. 2 s. 228. Autorka notuje 40 kościołów (stan z r. 1914) pod wezwaniem Świętych Apostołów *Szymona i Judy* i tylko 3 kościoły pod wezwaniem *Św. Judy Tadeusza* Apostoła. Ta sama autorka w innej pracy (*Wezwania kościołów klasztornych*. W: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*. T. 1. Lublin 1972 s. 91-114) notuje jeden kościół (jezuicki) pod wezwaniem *Św. Tadeusza* Apostoła (por. s. 100); ks. B. K u m o r. *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w Małopolsce Południowej do końca XVI w.* „Prawo Kanoniczne” 6:1963 z. 1-4 s. 483 (autor odnotowuje kilka kościołów pod wezwaniem *Św. Szymona i Tadeusza* od XIV w.).

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Z a l e s k i, jw. s. 208n.

⁹⁹ P i w o w a r c z y k ó w n a, jw. s. 96.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Z a r ę b a, jw. s. 399 i Ż a b s k a, jw. s. 464.

Duży wpływ na spopularyzowanie imienia *Tadeusz* miała zwłaszcza Mickiewiczowska epopeja *Pan Tadeusz*¹⁰².

Przedstawiony materiał frazeologiczny i paremiologiczny pokazuje silne związki języka potocznego z chrześcijańską kulturą; jest świadectwem kultu, którego doznawał i doznaje w narodzie Patron w sprawach trudnych i bez nadziejnych Św. Juda Tadeusz.

Materiał tu przedstawiony, ilustrujący oba człony imienia występujące jako imiona chrzestne, nazwiska, nazwy miejscowe, nazwy ulic, występujące w onomastyce literackiej, w przysłowiach i utartych zwrotach, w wezwaniach kościołów, pokazuje, że imię *Juda* nie jest na gruncie polskim popularne, natomiast hebrajskie imię *Tadeusz* zdobyło popularność na obszarze całej Polski, osiadło na trwałe w naszym języku i w polskiej kulturze.

---

¹⁰² Od *Tadeusza Kościuszki* przejął imię bohater tytułowy utworu A. Mickiewicza (por. i odpowiedni fragment tekstu *Pana Tadeusza*, i J. S. Bystronia, jw. s. 328). W swojej pracy *Sienkiewicz żywy* na s. 33 („Więź” R. 18:1975 nr 6:206) K. Górski wspomina o wpływie utworu A. Mickiewicza na upowszechnienie imienia *Tadeusz* na terenie całej Polski. Na tym miejscu dziękuję uprzejmie Panu Mgrowi Z. Gałęckiemu za zwrócenie mojej uwagi na pracę prof. K. Górskiego.